

PLAN RADA
25.03.2020. GODINE

STICANJE I GUBITAK SUBJEKTIVNIH GRAĐANSKIH PRAVA

1. Opšte napomene o nastanku i prestanku subjektivnih građanskih prava

Kada je u pitanju nastanak i prestanak subjektivnog građanskog prava, razlikujemo apsolutni i relativni nastanak i apsolutni i relativni prestanak subjektivnog građanskog prava.

Apsolutni nastanak građanskog prava, postoji u slučaju kad je neko građansko pravo u objektivnom smislu nastalo, a da do tada uopšte nije postojalo tj. egzistiralo i taj slučaj se naziva nastanak odnosno osnivanje građanskog prava. *Apsolutni prestanak* građanskog prava, postoji u slučaju kad neko građansko pravo u objektivnom smislu prestane za sve pravne subjekte na koje se odnosilo i taj slučaj se naziva prestanak građanskog prava s obzirom da je pravo prestalo za sve subjekte.

Relativni nastanak građanskog prava, postoji u slučaju kad neko postojeće građansko pravo nastane samo za nekog određenog pravnog subjekta i taj slučaj se naziva sticanje građanskog prava. *Relativni prestanak* građanskog prava postoji u slučaju kad neko građansko pravo prestaje samo za nekog određenog pravnog subjekta i taj slučaj se naziva gubitak građanskog prava.

Predmet našeg razmatranja će biti samo relativni nastanak i prestanak subjektivnog građanskog prava odnosno sticanje i gubitak tog prava.

2. Sticanje subjektivnog građanskog prava

2.1 Pojam sticanja subjektivnog građanskog prava

Pod sticanjem subjektivnih građanskih prava podrazumevamo spajanje subjektivnih građanskih prava sa određenim pravnim subjektom na određenom objektu građanskopravnog odnosa. Sticanje subjektivnih građanskih prava može biti originarno (izvorno) ili derivativno (izvedeno)¹.

2.2 Originarno sticanje prava

Originarno sticanje prava znači da sticalac svoje pravo ne izvodi iz prava prethodnika, već ga stiče na osnovu drugih pravnih činjenica, za koje objektivno građansko pravo veže sticanje subjektivnih građanskih prava².

¹ Pozitivni propisi Republike Srbije, kao i objektivno pravo drugih zemalja još od rimskog prava, poznaju samo ova dva načina relativnog sticanja subjektivnih građanskih prava.

² Primus kupi njivu od Sekundusa i uđe u državinu njive, ali ne izvrši upis svog prava svojine u javnoj knjizi. Pravno, Primus nije postao vlasnik njive. Prošle su godine i Sekundus je već umro. Sekundusovi naslednici, tužbom zatraže od Primusa da njivu vrati, a jer su utvrdili da je Sekundus, prema stanju u javnoj knjizi, vlasnik njive. Međutim, ako je od vremena kad je Primus kupio njivu, prošlo deset godina, Primus je na osnovu kvalifikovane državine, kao

2.3 Derivativno sticanje prava

Opšte napomene. Derivativno sticanje prava postoji onda kad sticalac svoje pravo zasniva na pravu prethodnika odnosno izvodi ga iz prava prethodnika. Baš s obzirom na činjenicu da sticalac svoje pravo izvodi iz prava prethodnika, ovaj način sticanja prava je i dobio naziv izvedeno odnosno derivativno sticanje. Za sve slučajeve derivativnog sticanja važi poznato pravilo: “*Nemo plus iuris ad alium transfere potest quam ipse habet*” (“Niko ne može na drugog preneti više prava nego što ih sam ima”), a što znači da na pravnog sledbenika prelazi samo ono i onakvo pravo koje je imao pravni prethodnik. Međutim, od ovog pravila postoji *izuzetak* u slučaju kada se savesnom sticaocu omogućava da neposredno stekne određena prava i od pravnog subjekta koji to pravo nema, a o čemu će biti reči u stvarnom pravu. Kod derivativnog sticanja uvek postoje dva pravna subjekta. Onaj od kojeg se pravo stiče naziva se pravni prethodnik tj. *auctor*, a onaj koji stiče pravo naziva se pravni sledbenik tj. *successor*. Postoje dve vrste derivativnog sticanja: translativno i konstitutivno sticanje.

Translativno sticanje. Translativno sticanje je takvo izvedeno sticanje kod kojeg prethodnik svoje dosadašnje pravo u celom njegovom sadržaju i obimu prenosi na novog sticaoca³. U pravnoj teoriji se translativno sticanje naziva i pravnim nasleđivanjem ili sukcesijom. Postoje dve vrste sukcesije: univerzalna i singularna. *Univerzalna* (sveopšta) sukcesija znači prelaz svih prava (i obaveza) od dosadašnjeg subjekta na novi subjekt. Ovo sticanje se vrši jednim aktom. Na taj način, za sticanje svakog prava nije potreban poseban akt sticanja, niti je za sticanje svake obaveze potreban poseban akt preuzimanja⁴. *Singularna* sukcesija znači da novi subjekt (sticalac) od dosadašnjeg subjekta (prethodnika) stiče samo pojedinačno pravo, odnosno *successor* stupa samo u neka prava i obaveze *auctora*⁵.

Konstitutivno sticanje. Konstitutivno sticanje je takvo izvedeno sticanje, kod kojeg prethodnik ne prenosi na sticaoca čitavo svoje pravo, nego na osnovu svog prava osniva za sticaoca novo pravo⁶.

držalac njive, postao njen vlasnik. U odgovoru na tužbu, Primus će istaći prigovor da je pravo svojine na njivi, stekao održajem. Dakle, Primus je bez obzira na vlasništvo Sekundusa, izvorno tj. originarno stekao pravo svojine na njivi.

³ Npr. kad Primus u svojstvu prodavca, proda Sekundusu kao kupcu auto i preda mu auto u državinu, tada Primus na Sekundusa prenosi pravo svojine na auto u celom sadržaju i obimu u kakvom ga je sam imao. Ili npr. Primus je dužan Sekundusu 10.000 dinara. Sekundus je svoju tražbinu po ugovoru o cesiji, ustupio Tercijusu. Tercijus je stekao prema Primusu sva ona prava, koja je pre toga imao Sekundus prema Primusu.

⁴ Tipičan primer univerzalne sukcesije postoji kod nasleđivanja tj. pravnih poslova za slučaj smrti. U trenutku smrti ostavioca, sva njegova imovinska prava (i obaveze) prelaze na naslednika.

⁵ Npr. kod poslova *inter vivos* kao što je prodaja, cesija, legat itd.

⁶ Npr. Primus je dužan Sekundusu 10.000 dinara. Da bi Sekundus bio siguran da će mu Primus vratiti dug od 10.000 dinara, Primus preda Sekundusu u državinu zlatni prsten. Sekundus je na prstenu stekao založno pravo, koje do tada na zlatnom prstenu nije postojalo. Sekundus je založno pravo stekao konstitutivno, a jer je Primus kao vlasnik zlatnog prstena, konstituisao odnosno osnovao jedno novo pravo (pored prava svojine koje je na prstenu imao) koje je preneo na Sekundusa kao sticaoca.

3. Gubitak subjektivnih građanskih prava

3.1 Pojam gubitka prava

Gubitak subjektivnog građanskog prava znači odvajanje tog prava od njegovog imaoa. Gubitak prava može biti relativan ili apsolutan. *Relativan* gubitak postoji u slučaju, kad jedan subjekt gubi određeno subjektivno pravo, a drugi subjekt to isto pravo istovremeno stiče. *Apsolutni* gubitak prava postoji u slučaju, kad jedan subjekt gubi određeno subjektivno pravo, a drugi subjekt to isto pravo istovremeno ne stiče. Dakle, apsolutni gubitak prava je prestanak prava za sve subjekte⁷.

3.2 Slučajevi gubitka prava

Do gubitka prava može doći u slučaju ispunjenja obaveze od strane dužnika i u ostalim slučajevima, kao što su prebijanje (kompenzacija), otpuštanje duga, prenov (novacija), sjedinjenje (konfuzija), nemogućnost ispunjenja i zbog smrti jedne od strana u građanskopravnom (obligacionom) odnosu. Protek vremena kao pravna činjenica, sam ili zajedno sa drugim pravnim činjenicama, utiče na veliku većinu subjektivnih građanskih prava i to tako što može da dovede do njihovog gubitka. Najvažniji i najčešći slučajevi proteka vremena usled kojeg može doći do gubitka prava su: zastarelost, prekluzija, održaj i prava ograničenog trajanja. Svakom od navedenih slučajeva gubitka subjektivnih građanskih prava, mora se posvetiti dužna pažnja.

4. Ispunjenje obaveze od strane dužnika

4.1 Opšte napomene

Ispunjenje obaveze od strane dužnika je jedan od najčešćih načina gubitka prava odnosno gašenja obaveze. Pod ispunjenjem obaveze od strane dužnika, podrazumeva se izvršenje one radnje koju je dužnik bio dužan izvršiti odnosno realizacija prava poverioca. Međutim, izvršenje određene radnje od strane dužnika neće uvek samo po sebi dovesti do prestanka tj. gašenja obaveze. Potrebno je da se ispune određeni uslovi: (1) da je dužnik preduzeo izvršenje određene radnje u nameri da ispuni svoju obavezu prema poveriocu (*causa solvendi*), (2) da je radnju izvršio dužnik ili od njega ovlašćeno lice, (3) da je ispunjenje izvršeno poveriocu ili od njega ovlašćenom licu, (4) da je radnja uredno izvršena u pogledu vremena, načina i mesta ispunjenja.

Ispunjenje obaveze od strane dužnika, može se izvršiti i promenom subjekta ili objekta građanskopravnog odnosa. U slučaju promene subjekta, radi se personalnoj subrogaciji, a u slučaju promene objekta, radi se o realnoj subrogaciji.

⁷ Ako stvar propadne, njen vlasnik gubi pravo svojine na njoj, istovremeno niko drugi (bilo koji pravni subjekt) ne može steći pravo svojine, jer stvari više nema.

4.2 Personalna subrogacija

Opšte napomene. Personalna subrogacija postoji u slučaju, kada u jednom građanskopravnom odnosu (odnosu poverioca i dužnika) dođe do promene poverioca ili dužnika, tako što treći pravni subjekt kao treće lice, stupiti na mesto dužnika ili na mesto poverioca, a pri tom, građanskopravni odnos ostaje nepromenjen. Postoje dve vrste personalne subrogacije: zakonska i ugovorna.

Zakonska personalna subrogacija – subrogacia ex lege. Ova vrsta personalne subrogacije, postoji u slučaju kada treće lice koje ima neki pravni interes, ispuni dužnikovu obavezu. Pod trećim licem koje ima neki pravni interes da obaveza bude ispunjena, čak i kad se dužnik protivi tom ispunjenju smatra se svako ono lice koje može imati materijalne posledice, ako se obaveza ne ispuni na vreme⁸. U času kad treće lice ispuni dužnikovu obavezu, po sili samog zakona dužnikova obaveza tj. poveriočeva tražbina sa svim sporednim tražbinama prelazi na treće lice. Tako zakonska subrogacija koja podrazumeva promenu poverioca, nastupa nezavisno od volje dužnika i ranijeg poverioca. Kod zakonske subrogacije, treće lice kao ispunilac, prilikom ispunjenja obaveze, ne mora da ističe da to čini sa ciljem da do subrogacije dođe, jer dokaz da je dužnikova obaveza ispunjena od strane trećeg lica, istovremeno je i dokaz da je do subrogacije došlo.

Ugovorna personalna subrogacija. Ova vrsta personalne subrogacije, manifestuje se kroz dve vrste ugovora: (1) *Ugovor između trećeg lica i poverioca*, koji se zaključuje pre ispunjenja ili prilikom samog ispunjenja dužnikove obaveze, jer ugovor zaključen posle ispunjenja dužnikove obaveze, ne bi imao pravnog značaja. U slučaju zaključenja ovog ugovora, poveriočeva prava prelaze na treće lice kao ispunioca, u času ispunjenja obaveze, što znači da nije od uticaja činjenica kada je taj ugovor zaključen. Ovim ugovorom može se predvideti da će u času ispunjenja dužnikove obaveze, na treće lice preći osnovna poveriočeva prava (osnovna tražbina) i sporedna prava (sporedna tražbina) ili samo osnovna prava. Ukoliko nije ugovoreno da će na ispunioca preći i sporedna prava, ispunilac se ne može javiti u ulozi poverioca koji može zahtevati ispunjenje sporednih prava, jer ona ostaju ranijem poveriocu koji od dužnika može zahtevati ispunjenje sporednih prava. O zaključenju ovog ugovora nije potrebno da se obaveštava dužnik jer se polazi od toga da se njegov položaj uopšte ne menja nastupanjem ugovorne subrogacije, on je i dalje dužnik⁹. (2) *Ugovor između trećeg lica i dužnika*, koji se zaključuje pre ispunjenja dužnikove obaveze. Sve što je rečeno za prethodni ugovor između trećeg lica i

⁸ Takav je slučaj sa jemcem, jer on odgovara za svako povećanje obaveze, koje bi nastupilo dužnikovom docnjom ili dužnikovom krivicom; takav je slučaj i sa zalagodavcem, jer poverilac kojem ne bude namireno potraživanje o dospelosti, može zahtevati u sudskom postupku da se založena stvar proda na javnoj prodaji ili po tekućoj ceni ili po berzanskoj ceni ili po tržišnoj ceni itd.

⁹ Takav ugovor je **ugovor o cesiji** kod kojeg se događa ustupanje potraživanja trećem licu od strane poverioca, pri čemu je poverilac ustupilac potraživanja tj. cedent, a treće lice prijemnik potraživanja tj. cesionar; ustupilac potraživanja je dužan da obavesti dužnika da je došlo do ustupanja potraživanja prijemniku. Takav je i **ugovor o pristupanju dugu** prema kojem se treće lice obavezuje poveriocu da će ispuniti njegovo potraživanje od dužnika i prema kojem treće lice stupa u obavezu pored dužnika.

poverioca, važi i za ovaj ugovor. Valja dodati, da se za zaključenje ovog ugovora, ne mora tražiti saglasnost poverioca, niti se mora obaveštavati poverilac o zaključenju ovog ugovora. To je zato što se polazi od toga, da se interes poverioca nastupanjem ugovorne subrogacije, po ispunjenju njegovog prava, ni u čemu ne ugrožava¹⁰. Ono što je za ugovornu subrogaciju značajno, bez obzira o kojem je ugovoru reč, to je da se od zakonske subrogacije razlikuje po tome, što treće lice koje ispunjava obavezu, ne mora imati neki poseban pravni interes.

4.3 Realna subrogacija

Realna subrogacija postoji u slučaju, kada u jednom građanskopravnom odnosu poverioca i dužnika, dođe do promene objekta građanskopravnog odnosa, tako što na mesto jednog objekta dolazi drugi, a pri tom, građanskopravni odnos ostaje nepromenjen. Postoje dve vrste realne subrogacije: zamena ranijeg objekta istovetnim novim objektom i zamena ranijeg objekta različitim novim objektom. *Zamena ranijeg objekta istovetnim novim objektom* je takav slučaj, u kojem postoji i istovetnost između prava pre i prava posle subrogacije¹¹. *Zamena ranijeg objekta različitim novim objektom* je takav slučaj, u kojem postoji i razlika između prava pre i prava posle subrogacije¹².

5. Ostali načini gubitka subjektivnih građanskih prava

5.1 Prebijanje (kompenzacija)

Opšte napomene. Kada između poverioca i dužnika istovremeno postoje uzajamna potraživanja, tako da je poverilac istovremeno i dužnik svog dužnika i obrnuto da je dužnik istovremeno i poverilac svog poverioca, njihova uzajamna potraživanja se mogu ugasi, tako da se niti jedno od njih ne ispuni, već da se prebiju tj. kompenziraju jedno za drugo potraživanje i to samo u slučaju ako oba potraživanja glase na novac ili druge zamenljive stvari, ako su iste visine (a ako nisu, manje će prestati dok će se veće smanjiti za iznos manjeg), ako su oba potraživanja dospela i ako jedna strana izjavi drugoj da vrši prebijanje. Dakle, opšti uslovi neophodni da bi uopšte došlo do kompenzacije su: uzajamnost potraživanja, jednorodnost potraživanja, dospelost potraživanja. Kompenzacija dva uzajamna potraživanja može nastati na osnovu zakona, sudske odluke ili na osnovu ugovora zaključenog između lica koja imaju međusobna potraživanja. U navedenom smislu postoje tri vrste kompenzacije: zakonska, sudska i ugovorna.

¹⁰ Takav je ugovor u stvari **ugovor o preuzimanju duga** kojim treće lice ispunjava dužnikovu obavezu prema poveriocu, pod uslovom da je na takav ugovor pristao poverilac. Takav je i **ugovor o preuzimanju ispunjenja** kojim se treće lice obavezuje prema dužniku da ispuni dužnikovu obavezu prema poveriocu, u kojem slučaju poverilac nema nikakva prava prema trećem licu, jer treće lice nije preuzelo dug, niti pristupilo dugu.

¹¹ Npr. za eksproprisanu nepokretnost i to pašnjak na kojem je postojalo pravo plodouživanja, u naknadu se daje pašnjak na kojem će postojati pravo plodouživanja.

¹² Npr. za eksproprisanu nepokretnost i to pašnjak na kojem je postojalo pravo plodouživanja u naknadu se daje suma novca, a pravo plodouživanja koje se prenosi na tu sumu novca sastoji se u pribiranjju kamata pod uslovom da se suma novca položi kod banke.

Zakonska kompenzacija. Zakonska kompenzacija postoji u slučaju kada su ispunjeni napred navedeni opšti uslovi za kompenzaciju, a potrebno je da postoje još dva posebna uslova: prvi, da su oba potraživanja egzistentna tj. da postoje u vreme prebijanja i drugi, da su oba potraživanja punovažna. Zakonska kompenzacija nastupa na osnovu jednostrane izjave volje jedne strane, koja izjava volje je materijalnopravna i pošto se ispune svi prethodni uslovi, izjava volje automatski dovodi do prestanka dva uzajamna potraživanja prebijanjem. Kod zakonske kompenzacije prestaju dva uzajamna potraživanja koja se odnose na osnovna prava tj. osnovne tražbine i prestaju sporedna prava tj. sporedne (akcesorne) tražbine.

Sudska kompenzacija. Sudska kompenzacija postoji u slučaju kad tuženi u parnici u kojoj je tužen za dug, istakne prigovor (kompenzacioni prigovor) kojim tvrdi da i on ima prema tužiocu određeno potraživanje i zahteva da sud to ispita i nakon toga donese odluku o prebijanju uzajamnih potraživanja. Na osnovu sudske kompenzacije uzajamna potraživanja prestaju u trenutku donošenja sudske odluke i to osnovne tražbine, a sporedne tražbine prestaju samo ako su istaknute u kompenzacionom prigovoru.

Ugovorna kompenzacija. Ugovorna kompenzacija postoji kad se dve strane sporazumeju tj. kad ugovore da njihova uzajamna potraživanja prestanu bez ispunjenja tj. da prestanu prebijanjem. Za razliku od zakonske i sudske kompenzacije, kod ugovorne kompenzacije, strane mogu ugovorom prebijati raznorodna i nedospela potraživanja, uslovna i buduća potraživanja, pa i naturalne tražbine. Jedino ograničenje za ugovornu kompenzaciju su imperativna pravila po kojima se u pojedinim slučajevima ne dopušta kompenzacija¹³. Na osnovu ugovorne kompenzacije, uzajamna potraživanja prestaju u trenutku zaključenja ugovora o prebijanju tj. kompenzaciji uzajamnih potraživanja i to osnovne tražbine, a sporedne tražbine prestaju samo ako su bile predmet ugovora o prebijanju.

5.2 Otpuštanje duga (otpust, oproštaj, oprost)

Otpuštanje duga je način prestanka tj. gašenja obaveze na osnovu ugovora između poverioca i dužnika o prestanku dužnikove obaveze bez ispunjenja. U pitanju je jedan način poveriočevog odricanja od svog prava da traži ispunjenje.

5.3 Prenov (novacija)

Prenov je način gašenja obaveze na osnovu ugovora između poverioca i dužnika tako da obaveza koja je postojala, prestaje tj. gasi se, a umesto nje i istovremeno sa njenim prestankom, među ugovornicima nastaje nova obaveza, koja se od stare razlikuje po svom osnovu i predmetu.

¹³ Prema članu 341. Zakona o obligacionim odnosima, slučajevi kad je prebijanje isključeno, su sledeći: 1) ne može prestati prebijanjem potraživanje koje se ne može zapleniti, 2) ne može prestati prebijanjem potraživanje stvari ili vrednosti stvari koje su dužniku bile date na čuvanje ili na posudu ili koje je dužnik uzeo bespravno ili ih bespravno zadržao, 3) ne može prestati prebijanjem potraživanje nastalo namernim prouzrokovanjem štete, 4) ne može prestati prebijanjem potraživanje naknade štete pričinjene oštećenjem zdravlja ili prouzrokovanjem smrti, 5) ne može prestati prebijanjem potraživanje koje potiče iz zakonske obaveze izdržavanja.

5.4 Sjedinjenje (konfuzija)

Konfuzija postoji u slučaju kad jedna strana postane istovremeno i poverilac i dužnik tj. kad se u jednoj ličnosti spoje funkcija poverioca i funkcija dužnika. Kako je nemoguće da jedno lice samo sebi bude dužnik odnosno poverilac, to onda dolazi do prestanka tj. gašenja obaveze. Kod fizičkih lica konfuzija postoji u slučaju kad dužnik nasledi poverioca ili neko treće lice nasledi istovremeno i dužnika i poverioca. Kod pravnih lica dolazi do gašenja obaveze, u slučaju spajanja dva pravna lica od kojih je jedno dužnik, a drugo poverilac, pod uslovom da su pre spajanja bila u obligacionopravnom odnosu.

5.5 Nemogućnost ispunjenja

Nemogućnost ispunjenja postoji u slučajevima kad obavezu nije moguće ispuniti usled fizičkih ili pravnih razloga. Fizički uzroci nemogućnosti ispunjenja postoje u slučaju kad stvar koju je dužnik obavezan da preda poveriocu propadne usled nekog prirodnog događaja, usled više sile ili slučaja. Pravni uzroci nemogućnosti ispunjenja obaveze nastupaju redovno usled više sile ili slučaja (*casus*). Nemogućnost ispunjenja obaveze može biti: (1) trajna i privremena; (2) potpuna i delimična; (3) prvobitna i naknadna; (4) objektivna i subjektivna. Naravno da će do gašenja obaveze doći samo u slučaju da je nemogućnost ispunjenja trajna, potpuna, prvobitna i objektivna.

5.6 Smrt jedne od strana u obligacionopravnom odnosu

Smrt jedne od strana u obligacionopravnom odnosu, po opštem pravilu ne izaziva prestanak obaveze, već obaveze umrle strane prelaze na njene naslednike. Međutim, ima situacija u kojima će smrt jedne strane, posebno dužnika, imati za posledicu gašenje obaveze. To je najpre slučaj sa obavezama koje nastaju na osnovu nekog ličnog odnosa između poverioca i dužnika, kao što je npr. slučaj zakonske obaveze izdržavanja između roditelja i dece, bračnih supružnika, usvojioca i usvojenika. Drugi slučaj kad smrt jedne strane ima za posledicu gašenje obaveze, jeste slučaj kada je obaveza vezana za ličnost dužnika i to njegove lične osobine, lična svojstva i lične sposobnosti, kao što je npr. kod ugovora o delu. Treći slučaj gašenja obaveze usled smrti jedne strane, jeste slučaj u kojem pravo preče kupovine pokretne stvari, zasnovano u korist prodavca ugovorom sa kupcem, prestaje u slučaju smrti titulara prava preče kupovine.

6. Zastarelost

6.1 Pojam zastarelosti

Predmet zastarelosti nije subjektivno građansko pravo, već mogućnost prinudnog ostvarenja prava tužbom kod suda (tužba u materijalnom smislu). Zastarelost predstavlja jedno ograničenje u vršenju prava, koje se sastoji u proteku vremena, usled kojeg proteka, nastaje gubitak zahteva odnosno tužbe u materijalnom smislu (dakle, ne nastaje gubitak subjektivnog građanskog prava). U navedenom smislu, zastarelost bi se mogla definisati kao *gubitak zahteva zbog nevršenja sadržaja subjektivnog prava kroz zakonom određeno vreme*.

Institut suprotan zastarelosti je održaj. Održaj je sticanje prava na osnovu vršenja njegovog bitnog sadržaja (državine) kroz zakonom određeno vreme. Kod instituta zastarelosti i instituta održaja, do punog izražaja dolazi uticaj vremena na pravne odnose tj. dolazi do izražaja protek vremena, kao pravna činjenica. Protek vremena u pravu može delovati konstruktivno ili destruktivno. Kod konstruktivnog delovanja vremena, faktički odnosi se pretvaraju u pravne odnose (održaj), a kod destruktivnog delovanja vremena, pravni odnosi se razaraju (zastarelost).

6.2 Smisao i cilj zastarelosti

Smisao i cilj zastarelosti je u sledećem: (1) Obezbeđenje opšte pravne sigurnosti koja bi bila ugrožena ako bi jedno stanje koje dugo nije osporavano, odjednom tužbom bilo napadnuto. (2) Da bi se dužnik zaštitio od teškoća dokazivanja ako se tvrdi da npr. nije platio dug od pre 20 godina. (3) Zastarelošću se vrši pritisak na pravne subjekte da svoja prava vrše, kako ne bi došli u situaciju da usled nevršenja, ta svoja prava ne mogu ostvarivati, pošto je poznato da vreme kao pravna činjenica utiče na nastanak, promenu i prestanak prava. (4) I javni interesi govore u prilog zastarelosti, jer kada prava ne bi zastarevala, sudovi bi bili opterećeni parnicama u kojima bi se činjenična stanja usled dugog proteka vremena vrlo teško mogla razjasniti, pa bi i ishod sporova vrlo često zavisio od slučaja.

6.3 Koja prava zastarevaju

Zastarevaju relativna subjektivna građanska prava tj. obligaciona prava. Ne zastarevaju: (1) Apsolutna prava i to stvarna prava (pravo svojine, pravo službenosti, založno pravo) i lična prava. (2) Obligaciona prava koja imaju svoj izvor u porodičnom pravu (sve vrste alimentacija, pravo na izdržavanje određeno zakonom, ali ne i pojedinačni dospeli iznosi izdržavanja).

Pošto zastarevaju samo obligaciona prava, jedno potraživanje će zastariti kad protekne zakonom određeno vreme (rok zastarelosti) u kome poverilac nije vršio svoje pravo tj. nije zahtevao od dužnika namirenje svog potraživanja.

Zastarelost ne predstavlja razlog za gašenje subjektivnog prava jer se zastarelošću ne gubi, već samo slabi subjektivno pravo i pretvara u prirodnu obligaciju. Gubi se samo zahtev za prinudno ispunjenje tražbine tužbom kod suda. I to gubljenje zahteva ne nastaje automatski kad istekne rok zastarelosti, već samo onda kada se dužnik pred sudom pozove i istakne prigovor zastarelosti. Sud ne uzima u obzir zastarelost po službenoj dužnosti, pa ako dužnik ne istakne prigovor zastarelosti, dosudiće poveriocu zastarelu tražbinu, pošto poveriočevo subjektivno pravo na tražbinu nije prestalo da postoji.

6.4 Kad zastarelost počinje teći

Opšte pravilo koje je usvojio Zakon o obligacionim odnosima¹⁴ je da zastarelost počinje teći prvog dana posle dospelosti potraživanja. Posebnim pravilima je određen neki drugi

¹⁴ Vidi: član 361. Zakona o obligacionim odnosima

momenat za početak toka roka zastarelosti: tako kod negativnih obligacija, koje se sastoje u nečinjenju, propuštanju i trpljenju, zastarelost počinje da teče prvog dana posle dana kada je dužnik postupio protivno svojoj obavezi¹⁵; kod ugovora za čiju punovažnost je potrebno odobrenje trećeg lica, zastarelost počinje da teče tek momentum dodele traženog odobrenja, jer pre tog momenta ostvarenje tražbine nije bilo moguće; kada je potraživanje utvrđeno pravnosnažnom sudskom odlukom, zastarelost počinje da teče prvog dana posle proteka paricionog roka.

6.5 Kad zastarelost nastupa

Zastarelost nastupa kad istekne poslednji dan zakonom određenog vremena. Dakle, jedno potraživanje će zastareti ako poverilac ne bude vršio svoje pravo posle dospelosti tražbine do poslednjeg dana roka zastarelosti predviđenog zakonom za određeno potraživanje.

6.6 Uračunavanje vremena prethodnika

Pošto su rokovi zastarelosti relativno dugi, postavlja se pitanje priračunavanja (akcesije) roka zastarelosti, koji je protekao na strani dužnikovih prethodnika. Vreme zastarelosti koje je proteklo u korist dužnikovih prethodnika, računa se dužniku, koji ističe prigovor zastarelosti kad poverilac zahteva ispunjenje svoje tražbine¹⁶.

6.7 Zabrana promene roka zastarelosti

Rok zastarelosti je uvek određen kogentnim (*ius cogens*) opštim normama, pa se ne može pravnim poslom tj. ugovorom produžiti ili skratiti tj. odrediti duže ili kraće vreme od onog vremena koje je određeno objektivnim pravom. Takođe se pravnim poslom ne može odrediti da zastarelost neće teći za neko vreme. Ako bi se takav pravni posao zaključio, on bi bio apsolutno ništav.

6.8 Odricanje od zastarelosti

Dužnik ima mogućnost da se odrekne zastarelosti, ali tek pošto je zastarelost nastupila. Svako odricanje dužnika od zastarelosti, pre nego što je nastupila, nepunovažno je. Ako bi pravnim subjektima bilo dopušteno da se unapred u pravnom poslu tj. ugovoru odreknu prava na korišćenje zastarelosti, kaluzula o odricanju od zastarelosti postala bi sastavni deo svakog ugovora, kao neka vrsta stilske klauzule i ustanova zastarelosti koja je predviđena radi ostvarenja javnih interesa, bila bi potpuno izigrana. Za odricanje od zastarelosti neophodno je da dužnik zna da je zastarelost nastupila. Za odricanje od zastarelosti nije potrebna pisana forma, ono se može

¹⁵ Ako se klavirski virtuoz Primus obavezao prema Sekundusu, da radnim danom neće svirati u svom stanu u vremenu od 15 do 20 časova, ovde je zahtev nastao sa zaključenjem pravnog posla i zastarelost počinje da teče tek u momentu kada Primus, ne držeći se svoje obaveze, radnog dana počne da svira u vremenu od 15 do 20 časova.

¹⁶ U slučaju promene dužnika do koje je došlo npr. univerzalnom sukcesijom tj. kad na mesto umrlog dužnika stupi njegov univerzalni sukcesor tj. naslednik, njemu se uračunava vreme zastarelosti koje je posle dospelosti tražbine poverioca, isteklo prema ostaviocu.

izvršiti i konkludentnom radnjom npr. plaćanjem zastarelog potraživanja. Međutim, odricanje od zastarelosti može se učiniti i na još dva načina: (1) u pisanoj formi kao priznanje zastarelog potraživanja; (2) davanjem zaloge ili drugog obezbeđenja za zastarelo potraživanje. Navedeni načini pokazuju da dužnik jasno manifestuje svoju volju, da se odrekne od već nastale zastarelosti i da je spreman da plati svoj zastareli dug.

6.9 Dejstvo ispunjenja zastarele obaveze

Ako dužnik dobrovoljno ispuni zastarelu tražbinu ili ako u zabludi ispuni zastarelu tražbinu (ne znajući da je ista zastarela) nema pravo da zahteva povraćaj onoga što je dao. Zastarela tražbina se ne gasi, ona se samo više ne može tužbom ostvariti protiv volje dužnika, ali ona ostaje utuživa i ako se plati, plaćeno je ono što je dugovano i ne može se od poverioca tužbom zbog neosnovanog obogaćenja zahtevati povraćaj onoga što je plaćeno.

6.10 Ostvarenje zastarele tražbine obezbeđene ručnom zalogom ili hipotekom

Ako je potraživanje bilo obezbeđeno ručnom zalogom ili hipotekom (kao stvarnim pravima koja ne zastarevaju), ono se, iako je zastarelo, može namiriti samo iz vrednosti obezbeđenih stvari. Tako se iz vrednosti pokretne stvari obezbeđene ručnom zalogom, može namiriti potraživanje i posle proteka vremena zastarelosti, pod uslovom da poverilac ima državinu na tim pokretnim stvarima. Iz vrednosti nepokretne stvari obezbeđene hipotekom, može se namiriti potraživanje i posle proteka vremena zastarelosti, pod uslovom da je hipoteka upisana u javnu knjigu. Za ostvarenje zastarele tražbine obezbeđene ručnom zalogom ili hipotekom, poverilac ne mora da se obraća dužniku, pa mu ovaj ne može ni isticati prigovor zastarelosti, već će namirenje svog potraživanja izvršiti direktno preko suda, koji će dozvoliti prodaju založenih stvari putem javne prodaje. Međutim, načelo da se zastarela tražbina može namiriti iz vrednosti stvari obezbeđenih ručnom zalogom ili hipotekom, ne važi za sporedna potraživanja¹⁷. Sporedna potraživanja se ne mogu namiriti iz vrednosti stvari obezbeđene (opterećene) ručnom zalogom ili hipotekom, pa dužnik u odnosu na njih, uvek može istaći prigovor zastarelosti.

6.11 Zastarelost sporednih potraživanja

Sporedna potraživanja su zavisna potraživanja (tražbine) koje svoj nastanak duguju nastanku glavnog potraživanja za koje su vezani, pa ne mogu imati samostalnu sudbinu, nezavisnu od glavnog potraživanja (tražbine). Sva sporedna potraživanja zastarevaju najkasnije sa glavnim potraživanjem, čak i u slučaju kad rok za njihovu zastarelost nije istekao. Zastarelost pogađa ne samo buduća sporedna potraživanja, već i ona koja su dospela pre nastupanja zastarelosti glavnog potraživanja.

¹⁷ Sporedna potraživanja su: potraživanja kamata, plodova, troškova, ugovorne kazne (član 369. Zakona o obligacionim odnosima).

6.12 Kad se ne primenjuju pravila o zastarelosti

Pravila o zastarelosti se ne primenjuju kada se radi o prekluziji ili o održaju. Po osnovu prekluzije dolazi do gubitka samog prava, jer u zakonom propisanim rokovima nije podignuta tužba ili preduzeta određena radnja, a kod zastarelosti, pravo se ne gubi već samo slabi, a gubi se tužba tj. zahtev za prinudno ostvarenje prava, s obzirom da dužnik, kad nastupi zastarelost potraživanja, ima pravo da trajno uskrati ispunjenje potraživanja. Po osnovu održaja jedan pravni subjekt (ovlašćeno lice) stiče jedno stvarno pravo neprekinutom državinom (savesnom i/ili zakonitom državinom, koja je trajala određeno zakonom propisano vreme za pokretne i nepokretne stvari), a drugi pravni subjekt (obavezano lice) koji kao imalac prava, ima dužnost da vrši svoje stvarno pravo, gubi to svoje pravo usled pravne činjenice nevršenja sopstvenog prava, s obzirom da je to pravo usled vršenja održajem, steklo ovlašćeno lice. Održaj je samostalni pravni institut stvarnog prava kod kojeg nije dovoljan samo protek vremena, već moraju da postoje i dopunske pravne činjenice i to kako na strani ovlašćenog lica, tako i na strani obavezanog lica, a na osnovu kojih pravnih činjenica dolazi do gubitka prava na strani obavezanog lica usled nevršenja prava i istovremeno sticanja prava na strani ovlašćenog lica. Zastarelost je institut obligacionog prava kod kojeg se niti stiče, niti gubi pravo, već pravo slabi, a gubi se tužba u materijalnom smislu.

6.13 Vreme potrebno za zastarelost

Svi rokovi zastarelosti se dele na opšte (duže) i specijalne (vanredne, kraće) rokove. U pravu Republike Srbije, određen je *opšti rok zastarelosti* na 10 (deset) godina. Opšti rok zastarelosti od 10 godina važi za: (1) sticanje bez osnova¹⁸; (2) međusobna potraživanja fizičkih lica (pri čemu se pod fizičkim licem podrazumeva ne samo čovek, već i preduzetnik kao što je trgovinska radnja, ugostiteljska radnja, zanatska radnja, autoprevoznik, itd.) i međusobna potraživanja fizičkih i pravnih lica iz ugovora o prometu robe i usluga, kao i potraživanja naknade za izdatke učinjene u vezi sa tim ugovorima; (3) potraživanja iz ugovora o kreditu; (4) potraživanja osiguranika iz ugovora o osiguranju života; (5) potraživanje zajmodavca iz ugovora o zajmu; (6) sva potraživanja koja su utvrđena pravnosnažnom sudskom odlukom ili odlukom drugog nadležnog organa ili poravnanjem pred sudom ili drugim nadležnim organom, pa i ona potraživanja za koja je predviđen kraći rok zastarelosti.

Duži rok od opšteg roka zastarelosti važi za: potraživanje naknade štete koja je prouzrokovana krivičnim delom za čije krivično gonjenje je predviđen duži rok zastarelosti (rok

¹⁸ Član 210. Zakona o obligacionim odnosima, govori da sticanje bez osnova ili pravno neosnovano obogaćenje postoji u slučaju kad je došlo do prelaza dobara iz imovine jednog lica u imovinu drugog lica bez pravnog osnova (kad prelaz nema svoj osnov u pravnom poslu ili u zakonu) ili u slučaju kad je došlo do prelaza dobara iz imovine jednog lica u imovinu drugog lica po osnovu koji se nije ostvario ili je kasnije otpao.

zastarelosti krivičnog gonjenja za krivično delo za koje se može izreći kazna zatvora, iznosi 25 godina)¹⁹.

Specijalni rokovi zastarelosti su kraći od opšteg roka zastarelosti i važe za pojedina potraživanja, a mogu biti određeni na pet, tri i jednu godinu i kraće.

Za pet godina zastarevaju: (1) samo pravo iz kojeg proističu povremena potraživanja, računajući od dospelosti najstarijeg neispunjenog potraživanja, posle kojeg je dužnik vršio davanja (pravo na izdržavanje određeno zakonom ne zastareva); (2) potraživanje naknade štete nastale iz građanskog delikta (rok zastarelosti od pet godina je objektivni rok, koji teče od dana nastanka štetnog događaja i nedopuštene štete, u okviru kojeg je subjektivni rok od tri godine koji teče od dana kada je oštećeni saznao: za štetnika koji je nedopuštenu štetu prouzrokovao, za nedopuštenu štetu i njen obim); (3) potraživanja osiguravača i trećeg lica iz ugovora o osiguranju života; potraživanja osiguranika i trećeg lica iz ugovora o osiguranju (osim ugovora o osiguranju života).

Za tri godine zastarevaju: (1) povremena potraživanja koja dospevaju u određenim vremenskim razmacima (godišnje ili u kraćim vremenskim razmacima) i koja se duguju iz istog pravnog osnova (kao što su potraživanja kamata – zatezne i ugovorne kamate), kao i povremena potraživanja u kojima se iscrpljuje samo pravo za određeni period (kao što je potraživanje pojedinih iznosa izdržavanja), a zastarevaju u roku od tri godine od dospelosti svakog pojedinog davanja; (2) anuiteti kojima se u jednakim unapred određenim povremenim iznosima otplaćuje glavnica i kamata (što ne važi za potraživanja na osnovu ugovora iz kojih dužnik duguje otplatu u obrocima – ratama, jer ta potraživanja zastarevaju u roku određenom za svaki konkretan slučaj s obzirom na osnov iz kojeg potiču); (3) međusobna potraživanja pravnih lica iz ugovora o prometu roba i usluga, kao i potraživanja naknade za izdatke u vezi s tim ugovorima; (4) potraživanja zakupnine, bilo da se ista plaća povremeno ili u jednom ukupnom iznosu; (5) potraživanje naknade štete nastale povredom ugovorne obaveze, ako je za zastarelost same ugovorne obaveze predviđen rok od tri godine; (6) potraživanja osiguravača iz ugovora o osiguranju (osim ugovora o osiguranju života).

Za jednu godinu zastarevaju: (1) potraživanje naknade za isporučenu električnu i toplotnu energiju, plin, vodu, dimničarske usluge, održavanje čistoće i to kad je isporuka ovih komunalnih usluga izvršena za potrebe domaćinstva; (2) potraživanje radio stanice i radio televizijske stanice za upotrebu radio prijemnika i televizijskog prijemnika; (3) potraživanje pošte, telegrafa i telefona za upotrebu poštanskih pregradaka, telegrafa i telefona; (4) potraživanje pretplate na povremene publikacije; (5) pravo zajmoprimca da traži predaju stvari koje su predmet ugovora o zajmu (objektivni rok zastarelosti je godinu dana od dana zaključenja ugovora o zajmu, a subjektivni rok zastarelosti je tri meseca od dolaska zajmodavca u docnju).

¹⁹ To znači da će zahtev oštećenog za naknadu štete koju mu je štetnik prouzrokovao izvršenjem krivičnog dela, zastariti kad istekne vreme određeno za zastarelost krivičnog gonjenja za to krivično delo.

Za šest meseci zastarevaju menična i čekovna potraživanja. Za 60 dana zastarevaju potraživanja dobitaka po osnovu dozvoljenih igara na sreću (lutrija).

PITANJA
NA OSNOVU KOJIH STUDENT MOŽE PROVERITI POZNAVANJE MATERIJE
STICANJE I GUBITAK SUBJEKTIVNIH GRAĐANSKIH PRAVA
(str. 302 do 307 i str. 255 do 282 u udžbeniku)

- 1) Da li se originarno sticanje subjektivnog građanskog prava izvodi iz prava prethodnika?
- 2) Da li pravni subjekt koji je imalac subjektivnog građanskog prava npr. založnog prava na nepokretnosti, može na drugog pravnog subjekta preneti pravo svojine na nepokretnosti na kojoj ima založno pravo; koje pravilo važi?
- 3) Ko su pravni subjekti kod derivativnog sticanja subjektivnog građanskog prava?
- 4) Koje su dve vrste derivativnog sticanja subjektivnog građanskog prava?
- 5) Koje su dve vrste translativnog sticanja subjektivnog građanskog prava?
- 6) Kako se u pravnoj teoriji naziva translativno sticanje subjektivnog građanskog prava?
- 7) Koje su dve vrste sukcesije?
- 8) Da li kod univerzalne sukcesije, sticalac (*successor*) stiče samo pojedinačno pravo od dosadašnjeg imaooca subjektivnog građanskog prava kao pravnog prethodnika (*auctor*) ili ne?
- 9) O kojoj vrsti derivativnog sticanja se radi kad *auctor* na osnovu svog prava za *successor*-a osniva novo pravo?
- 10) Da li ispunjenje obaveze dužnika predstavlja slučaj gubitka subjektivnog građanskog prava?
- 11) Kad u građanskopravnom odnosu dođe do promene subjekta, radi se o?
- 12) Kad u građanskopravnom odnosu dođe do promene objekta, radi se o?
- 13) Koje su dve vrste personalne subrogacije?
- 14) Koje su dve vrste realne subrogacije?
- 15) Koje su vrste kompenzacije?
- 16) Da li na osnovu ugovorne kompenzacije prestaju i osnovne tražbine (glavno potraživanje) i sporedna potraživanja?

- 17) Koja su sporedna potraživanja?
- 18) Da li se kod novacije poverilac odriče svog prava da traži ispunjenje obaveze dužnika?
- 19) Da li kod otpuštanja duga poverilac i dužnik ugovorom predviđaju prestanak ranije postojeće obaveze dužnika i istovremeno predviđaju nastanak nove obaveze koja se od ranije obaveze razlikuje po osnovu i predmetu?
- 20) Kad se u jednoj ličnosti spoje funkcija poverioca i funkcija dužnika, radi se o?
- 21) Kad dolazi do nemogućnosti ispunjenja obaveze?
- 22) Da li smrt jedne od strana u građanskopravnom odnosu utiče na prestanak obaveze?
- 23) U kojim slučajevima smrt jedne od strana u građanskopravnom odnosu ne utiče na prestanak obaveze?
- 24) Da li se zastarelošću gubi subjektivno građansko pravo?
- 25) Koja subjektivna građanska prava ne zastarevaju, a koja ne?
- 26) Ako u sudskom postupku dužnik ne istakne prigovor zastarelosti poveriočevog potraživanja, da li će sud po službenoj dužnosti (*ex officio*) voditi računa o zastarelosti poveriočevog potraživanje (tražbine)?
- 27) Da li dužnik koji je dobrovoljno ispunio zastarelo poveriočevo potraživanje (tražbinu), ima pravo da od poverioca tužbom zahteva povraćaj onoga što je platio?
- 28) Za koja potraživanja (tražbine) važi opšti rok zastarelosti od 10 godina?